

Тема 3.

Тригонометричні рівняння й нерівності

Урок 5. Урок–практикум. Розв’язування рівнянь виду $\sin x = a$

РОБОЧИЙ АРКУШ

(моє ім’я)

I. Очікувані результати навчальних досягнень

На уроці ви:

- 1) удосконалили навички розв’язання рівняння $\sin x = a$, якщо $a = 1$, $a = -1$, $a = 0$;
- 2) навчилися обчислювати значення арксинусів різних чисел;
- 3) навчилися розв’язувати рівняння виду $\sin x = a$ із застосуванням загальної формули коренів;
- 4) навчилися використовувати набуті знання для розв’язування практичних задач.

II. Повторення

1. Розв’яжіть рівняння $\cos x = \frac{\sqrt{3}}{2}$.
2. Обчисліть: $\arcsin\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) + \arccos\frac{1}{2}$.
3. При яких значеннях аргументу функція $y = \sin x$ набуває найбільшого значення?
4. Знайдіть область визначення функції $y = \operatorname{Atg} x$.
5. Перетворіть вираз $\sin x + \cos x$ у добуток, за формулою суми синусів.

III. Розв’язування рівняння $\sin x = a$, якщо $a = 1$, $a = -1$, $a = 0$

Нагадаємо декілька фактів про функцію $y = \sin x$.

- 1) Функція $y = \sin x$ досягає свого найбільшого значення, яке дорівнює 1 у точках виду $\frac{\pi}{2} + 2\pi n$, $n \in \mathbb{Z}$. Тому $x = \frac{\pi}{2} + 2\pi n$, $n \in \mathbb{Z}$ є коренями рівняння $\sin x = 1$.

виду $-\frac{\pi}{2} + 2\pi n$, $n \in \mathbb{Z}$. Тому $x = -\frac{\pi}{2} + 2\pi n$, $n \in \mathbb{Z}$ є коренями рівняння $\sin x = -1$.

3) Нулями функції $y = \sin x$ є числа виду πn , $n \in \mathbb{Z}$. Тому $x = \pi n$, $n \in \mathbb{Z}$ є коренями рівняння $\sin x = 0$.

Узагальнимо дані у вигляді таблиці.

$\sin x = 1$	$x = \frac{\pi}{2} + 2\pi n, n \in Z$
$\sin x = -1$	$x = -\frac{\pi}{2} + 2\pi n, n \in Z$
$\sin x = 0$	$x = \pi n, n \in Z$

Примітка. Рівняння виду $\sin x = 0$, $\sin x = 1$ та $\sin x = -1$ зустрічаються дуже часто, тому хоча їх і можна розв'язати за допомогою універсальної формули $x = (-1)^k \arcsin a + \pi k$, $k \in \mathbb{Z}$, а потім розв'язок спростити, однак для швидшого і раціональнішого розв'язання краще вивчити ці особливі випадки напам'ять.

Приклад 1. Розв'яжіть рівняння $\sin^2 4x = 1$.

[illegible]

Приклад 2. Розв'яжіть рівняння $\sin\left(\frac{\pi}{3} - \frac{x}{2}\right) = 0$.

[illegible]

Приклад 3. Розв'яжіть рівняння $\sin\left(\frac{\pi}{4} - 3x\right) = 1$.

Розв'язання. Скористаємось непарністю функції $y = \sin x$ перепишемо дане рівняння у вигляді $\sin\left(3x - \frac{\pi}{4}\right) = -1$,

$$3x - \frac{\pi}{4} = -\frac{\pi}{2} + 2\pi n, \quad n \in \mathbb{Z}, \quad 3x = \frac{\pi}{4} - \frac{\pi}{2} + 2\pi n, \quad n \in \mathbb{Z},$$

$$3x = -\frac{\pi}{4} + 2\pi n, \quad n \in \mathbb{Z}, \quad x = -\frac{\pi}{12} + \frac{2\pi n}{3}, \quad n \in \mathbb{Z}.$$

Відповідь. $-\frac{\pi}{12} + \frac{2\pi n}{3}, n \in \mathbb{Z}.$

Примітка. Якщо у рівнянні $\sin(kx + b) = a$, коефіцієнт k — від’ємний, то варто перетворити його на додатний, використовуючи непарність функції $y = \sin x$, тобто перейти до рівняння $\sin(-kx - b) = -a$.

IV. Обчислення значень арксинусів чисел a

Означення. Арксинусом числа a ($|a| \leq 1$) називають кут $\alpha \left(-\frac{\pi}{2} \leq \alpha \leq \frac{\pi}{2} \right)$, синус якого дорівнює a , тобто $\sin \alpha = a$.

Основні властивості арккосинуса

- 1.** Для $|a| \leq 1$ існує єдине значення арксинуса.
- 2.** Для $|a| > 1$ значень арксинуса не існує, тобто вирази $\arcsin \sqrt{2}$, $\arcsin\left(-\frac{\pi}{2}\right)$, $\arcsin 1, 2$, $\arcsin(-4)$ не мають змісту.
- 3.** Якщо $|a| \leq 1$, то $\sin(\arcsin a) = a$.
- 4.** $\arcsin(\sin x) = x$, якщо $-\frac{\pi}{2} \leq x \leq \frac{\pi}{2}$.
- 5.** $\arcsin(-a) = -\arcsin a$.

Приклад 4. Обчисліть: $\cos\left(\arcsin\left(-\frac{1}{4}\right)\right)$.

[illegible]

Примітка. Корисна тотожність: $\arcsin(\sin x) = x$, якщо $-\frac{\pi}{2} \leq x \leq \frac{\pi}{2}$.

Якщо $x \notin \left[-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right]$, то можна скористатися періодичністю функції $y = \sin x$ і привести аргумент функції $y = \arcsin(\sin x)$ у межі $-\frac{\pi}{2} \leq x \leq \frac{\pi}{2}$.

Приклад 5. Обчисліть $\arcsin(\sin 2)$.

Розв'язання. Оскільки $2 > \frac{\pi}{2}$, то не можна відразу застосовувати формулу $\arcsin(\sin x) = x$. Спочатку потрібно замінити $\sin 2$ на синус числа, що належить відріzkу $\left[-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right]$. Зауважимо, що $\frac{\pi}{2} < 2 < \frac{3\pi}{2}$, звідки $-\frac{3\pi}{2} < -2 < -\frac{\pi}{2}$ і $-\frac{\pi}{2} < \pi - 2 < \frac{\pi}{2}$.

Оскільки $\sin(\pi - 2) = \sin 2$, то за формулою $\arcsin(\sin x) = x$ маємо $\arcsin(\sin 2) = \arcsin(\sin(\pi - 2)) = \pi - 2$.

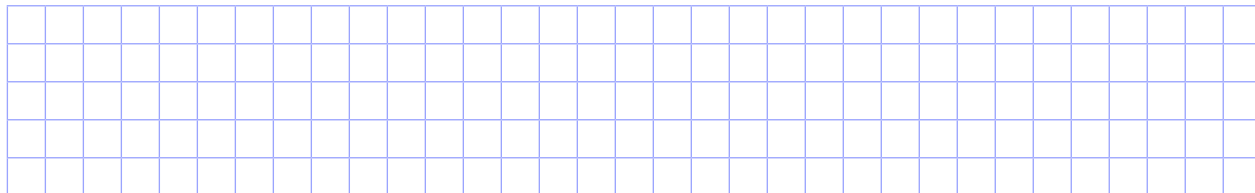
Відповідь. $\pi - 2$.

V. Розв'язування рівнянь виду $\sin x = a$ із застосуванням загальної формули коренів

Запишемо загальну формулу коренів рівняння $\sin x = a$, $|a| \leq 1$:

$$x = (-1)^k \arcsin a + \pi k, k \in \mathbb{Z}.$$

Приклад 6. Розв'яжіть рівняння $\sin 5x = \frac{\sqrt{3}}{2}$.

VI. Розв'язування практичної задачі

Задача 1. Популяція рідкісного виду метеликів у заповіднику змінюється циклічно протягом року внаслідок сезонних змін клімату та кормової бази. Чисельність популяції $N(t)$ (у тисячах особин) моделюється функцією: $N(t) = 5 \cdot \sin\left(\frac{\pi}{6}t\right) + 10$, де

t — час у місяцях ($t = 0$ відповідає початку січня).

Визначте:

- 1) чисельність популяції метеликів у січні;
- 2) найбільшу та найменшу можливу чисельність популяції;
- 3) в які місяці чисельність популяції метеликів сягне значення 12,5 тисяч особин.

Задача 2. Конкурсна задача. Розв'яжіть рівняння

$$\sqrt{2} \sin\left(\pi\sqrt{x} \sqrt{\frac{5}{x} - x + 6}\right) + \sqrt{6} \cos\left(\pi x \sqrt{\frac{5}{x^2} + \frac{6}{x} - 1}\right) = \sqrt{8}.$$

VII. Тренувальні вправи. Три рівні складності: А, В, С

Рівень А

1. Обчисліть:

- 1) $\arcsin 1 - \arcsin(-1)$;
- 2) $\arcsin \frac{1}{2} + \arcsin \frac{\sqrt{3}}{2}$;
- 3) $\arcsin \frac{1}{\sqrt{2}} + \arcsin\left(-\frac{1}{\sqrt{2}}\right)$;
- 4) $\arcsin\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) + \arcsin\left(-\frac{1}{2}\right)$.

2. Обчисліть:

- 1) $\sin\left(\arcsin \frac{\sqrt{3}}{2}\right)$;
- 2) $\cos\left(\arcsin \frac{\sqrt{2}}{2}\right)$;
- 3) $\sin\left(\arcsin \frac{1}{2}\right)$;
- 4) $\operatorname{tg}\left(\arcsin \frac{\sqrt{2}}{2}\right)$.

3. Розв'яжіть рівняння:

1) $\sin 2x = 0$;   2) $\sin \frac{x}{3} = 1$;   3) $\sin 4x = -1$;   4) $\sin \frac{x}{6} = -1$.

4. Розв'язати рівняння:

1) $\sin 3x = -\frac{1}{2}$;   2) $2\sin 7x = -1$;   3) $2\sin \frac{x}{3} = \sqrt{3}$;   4) $2\sin \frac{x}{4} = \sqrt{2}$.

5. Розв'яжіть рівняння:

1) $\sin 2x = \frac{1}{3}$;   2) $\sin 3x = \frac{\pi}{2}$;   3) $\sin 5x = \frac{\pi}{3}$;   4) $\sin 4x = -\frac{\sqrt{2}}{5}$.

6. Розв'яжіть рівняння:

1) $2\sin\left(\frac{\pi}{3} - x\right) = -1$;   2) $2\sin\left(1 - \frac{x}{2}\right) = \sqrt{3}$;
3) $2\sin\left(\frac{x}{3} + \frac{1}{2}\right) - \sqrt{2} = 0$;   4) $2\sin\left(3x + \frac{2\pi}{3}\right) + \sqrt{3} = 0$.

Рівень В

1. Обчисліть:

1) $\sin(4\arcsin 1)$;   2) $\cos(6\arcsin 1)$;   3) $\sin\left(3\arcsin \frac{\sqrt{3}}{2}\right)$;   4) $\operatorname{tg}\left(2\arcsin \frac{1}{2}\right)$.

2. Обчисліть:

1) $\arcsin\left(\sin \frac{\pi}{4}\right)$;   2) $\arcsin\left(\sin \frac{\pi}{3}\right)$;   3) $\arcsin\left(\sin \frac{\pi}{2}\right)$;   4) $\arcsin\left(\sin \frac{\pi}{6}\right)$.

3. Обчисліть:

1) $\sin\left(\arcsin \frac{1}{3}\right)$;   2) $\sin\left(\pi + \arcsin \frac{2}{3}\right)$;
3) $\sin\left(\arcsin\left(-\frac{1}{4}\right)\right)$;   4) $\cos\left(\frac{\pi}{2} - \arcsin \frac{1}{\sqrt{5}}\right)$.

4. Чи має зміст вираз:

1) $\arcsin(\sqrt{5} - 2)$;   2) $\arcsin(2 - \sqrt{10})$;   3) $\arcsin(\sqrt{5} - 3)$;   4) $\operatorname{tg}\left(6\arcsin \frac{1}{2}\right)$?

5. Розв'яжіть рівняння:

1) $\sin\left(2x - \frac{\pi}{3}\right) = 1$;   2) $\sin\left(-\frac{x}{7} + \frac{2}{3}\right) = -1$;   3) $\sin\left(\frac{\pi}{4} + 3x\right) = 0$;   4) $\sin\left(\frac{\pi}{12} - 3x\right) = 1$.

6. Розв'яжіть рівняння:

1) $\sin(-x) = \cos \frac{\pi}{3}$;   2) $\sin(-x) = \sin \frac{\pi}{2}$;
3) $2\sin \frac{x}{2} + 1 = 0$;   4) $\sin\left(\frac{\pi}{2} + x\right) = \cos\left(\frac{5\pi}{6}\right)$.

7. Розв'яжіть рівняння:

1) $1 - 4\sin x \cos x = 0$;   2) $1 + 6\sin \frac{x}{4} \cos \frac{x}{4} = 0$;
3) $\sqrt{3} + 4\sin x \cos x = 0$;   4) $1 - 8\sin \frac{x}{3} \cos \frac{x}{3} = 0$.

8. Знайдіть найменший додатний корінь рівняння $\sin\left(2x - \frac{\pi}{3}\right) = -\frac{1}{2}$.
9. Розв'яжіть рівняння:
 1) $(2\sin x - 1)(3\sin x + 1) = 0$;   2) $(4\sin x - 3)(2\sin x + 1) = 0$.
10. Знайдіть нулі функції $y = \sqrt{3} \sin\left(2x - \frac{\pi}{6}\right) + 1,5$.
11. Знайдіть корені рівняння $\sin 2x = -\frac{\sqrt{3}}{2}$, що задовольняють умову $-\pi < x < 4\pi$.
12. Знайдіть корені рівняння, що задовольняють заданій умові:
 1) $\sin\left(x - \frac{\pi}{4}\right) = 0, x > \pi$;   2) $\sin 3x = \frac{\sqrt{3}}{2}, x > 0$;
 3) $\sin\left(x - \frac{3\pi}{4}\right) = -\frac{\sqrt{2}}{2}, x \in \left[\frac{3\pi}{4}; \frac{11\pi}{4}\right]$;   4) $\sin 3x = -\frac{1}{2}, x \in \left[\frac{\pi}{3}; \pi\right]$.

Рівень С

1. Обчисліть:
 1) $\sin\left(\arcsin \frac{1}{3} + \arccos \frac{2\sqrt{2}}{3}\right)$;   2) $\cos\left(\arcsin \frac{2\sqrt{2}}{3} + \arcsin \frac{1}{3}\right)$;
 3) $\cos\left(\arcsin \frac{3}{5} + \arccos \frac{4}{5}\right)$;   4) $\sin\left(\arccos \frac{4}{5} + \arccos \frac{3}{5}\right)$.
2. Обчисліть:
 1) $\sin\left(2\arcsin \frac{1}{3}\right)$;   2) $\cos\left(2\arcsin \frac{1}{4}\right)$.
3. Розв'яжіть рівняння:
 1) $\arcsin\left(\frac{x}{2} - 3\right) = \frac{\pi}{6}$;   2) $\arcsin(3 - 2x) = -\frac{\pi}{4}$.
4. Розв'яжіть рівняння $\sin \frac{2\pi}{x} = \frac{\sqrt{2}}{2}$.
5. При яких значеннях параметра a має розв'язки рівняння $(a + 4)\sin^2 2x = a^2 - 16$?
6. Доведіть рівність:
 1) $\arcsin \frac{4}{\sqrt{65}} - \arccos\left(-\frac{11}{\sqrt{130}}\right) = -\frac{3\pi}{4}$;   2) $\arccos \frac{1}{2} + \arccos\left(-\frac{1}{7}\right) = \arccos\left(-\frac{13}{24}\right)$.
7. **Творче завдання.** Напишіть програму, яка графічно ілюструє обчислення арксинуса.

Рефлексія

- 1) На уроці я дізнався/дізналася .....
- .....
- .....

- 2) Мені найбільше запам'яталося . . . . .
- 3) Для мене було найцікавішим . . . . .
- 4) Для мене було найскладнішим . . . . .
- 5) Я припустився/припустилася помилки . . . . .
- 6) Я хочу повторити, аби краще зрозуміти . . . . .
- 7) Поради собі до наступного уроку . . . . .

Можливі теми проєктів

1. Розв'язки рівняння $\sin x = a$ на різних проміжках.
2. Геометрична інтерпретація розв'язків рівняння $\sin x = a$ на одиничному колі.
3. Використання комп'ютерних програм для розв'язування рівняння $\sin x = a$.
4. Використання рівняння $\sin x = a$ у моделюванні коливальних процесів.
5. Рівняння $\sin x = a$ у навігації та в астрономії.

